

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Författarens tack	9
Inledning	11
Vad är det för fel på polisen?	15
<i>Stefan Holgersson</i>	
Polisforskaren som åkte ut i kylan	49
<i>Tomas Bergström</i>	
Från Örebro till Tanzania – med enkelbiljett	91
<i>Anneli Boman</i>	
Säkerhetsklassad kattutredare	141
<i>Birgitta Engberg</i>	
Fången på flygfältet	161
<i>Daniel Hols</i>	
När Kafka kom till Gävle	189
<i>Janna Davidsson</i>	
Insatsen som dödade Peter	213
<i>Håkan Gustafsson</i>	
Från prickfri till måltavla för prickskytte	237
<i>Göran Bengtsson</i>	
Med ryggrad av stål	254
<i>Patrik Loord</i>	
Från golden boy till spetälsk	258
Funderingar	279
Noter	291

TACK

Jag vill rikta ett stort tack till Kurt Almqvist och Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse för allmännyttiga ändamål för såväl uppmuntran som generositet. Utan ert stöd hade det inte blivit någon bok.

Exmannen och tillika en av mina mest förtrogna, Thomas Norehall, har också haft en betydande roll. Under nästan ett decennium har han idogt argumenterat för att jag måste skriva någonting större om polisen. Tack för att du stod på dig.

Utan polisen och polisforskaren Stefan Holgersson hade det sannolikt inte heller blivit någon bok. Förutom de journalistiska kontakter jag haft med honom genom åren har han också under bokskrivandet hjälpt mig med konkreta frågor om polisarbete, konstiga förkortningar och vem som gör vad i organisationen. Han har också, precis som Maria Knutsson vid Polishögskolan, varit en ovärderlig hjälp genom att förmedla kontakter och tipsa om personer jag borde prata med.

Varmt tack till mamma och pappa, vänner och kolleger för läsning och värdefulla synpunkter. Tack Mattias Bergman, John Chrispinsson, Susanne Hobohm, Björn Kjellström, Jon Schvili, Lise Tamm och Jan-Erik Wahlberg.

Mitt största och mest innerliga tack går till alla poliser som gett mig förtroendet att titta in i era liv. Alla intervjunamn finns inte utsatta. Många samtal har förblivit förtroliga. Men jag bär era berättelser med mig. Genom era vittnesmål vet jag att de historier jag refererar handlar om många fler än de nio personer jag slutligen valde att lyfta fram.

INLEDNING

Lunchen var uppäten och intervjun med polisforskaren Stefan Holgersson om myndighetens bristande effektivitet avslutad. Vi småpratade lite medan jag stängde av bandspelaren och packade ihop mina saker. Sådär i förbifarten frågade jag: Hur har förresten polisledningen reagerat på din forskning?

Jag minns inte längre vad Stefan Holgersson svarade. Bara att jag raskt insåg att här fanns en berättelse som kanske mer än alla rapporter, studier och revisioner tillsammans illustrerade myndighetens många problem. På stående fot bestämde vi att ses igen.

Det blev fler möten, fler telefonsamtal och högvis med dokument som visade hur polisen konsekvent – med olika metoder – gjort vad den kunnat för att hindra Stefan Holgersson från att genomföra sina studier och redovisa forskningsresultat. Alla enskilda händelser bildade tillsammans ett mönster. Det gick inte att blunda för systematiken och för hur Polismyndigheten under decennier lagt enorma resurser på att tysta en av sina mest stringenta kritiker för att slippa tänka nytt. Mina chefer såg dimensionen av Stefan Holgerssons historia och jag

fick ett rekordstort utrymme för ledarartikeln ”Polisen: vill inget se, vill inget höra”.¹

Genomslaget blev enormt. Vanliga medborgare skrev på temat ”kan det verkligen vara så här?”. Poliser skrev på temat ”exakt så här är det”. Flera av dem kunde, var och en från sitt håll, bekräfta bilden av en myndighet som fryser ut, isolerar och bestraffar olikstänkande och anställda som inte reservationslöst rättar in sig i ledet.

Stefan Holgersson och jag deltog efter publiceringen tillsammans och var för sig i diverse debatt- och soffprogram. Eftersom forskarsjälen Holgersson samlat allt material fanns inget utrymme för de inbjudna polischeferna att förneka trakasserierna och mörkläggningen. I stället var strategin att beklaga och att förklara att det rörde sig om olycksfall i arbetet. Enstaka chefer hade helt enkelt agerat olämpligt – men något symtom på en tystnadskultur var det inte.

Där och då föddes idén till denna bok. Något år senare gick jag igenom de många mejl jag fått i samband med Holgerssonartikeln. Jag skrev till de poliser som själva hade erfarenhet av hur visselblåsare bestraffas. Många svarade, men ingen av de personer som framträder i denna bok är hämtade från den genomgången. Antingen för att de själva inte ville medverka eller för att deras berättelser inte gick att styrka. I stället fick jag leta på andra håll. Ett par har jag hittat genom gamla tidningsartiklar, men det stora flertalet genom tips, kontakter och genom någon som hört om någon.

Flera poliser, men inte alla, har varit rädda eller på annat sätt tveksamma inför att träffa mig. Ännu större har tvivlen varit att gå ut med sin historia under namn. Sommaren 2014 reste jag runt i landet för att träffa dem jag fått kontakt med. Vissa möten har hållits i mörka hotellrum under löftet om att vi möts helt förbehållslöst och att jag inte skriver så mycket som ett ord utan att först ha fått klartecken från den jag intervjuat.

Så fjäderlätt väger meddelarfriheten i en auktoritär och mediefientlig poliskultur. Så inympad är den fruktan för repressalier, något som denna bok visar att svenska poliser sannerligen har skäl att känna. Rikspolischefer kan skriva hur flotta fraser som helst om yttrande- och meddelarfrihet. Men i verkligheten är det en annan sanning som gäller: man springer inte och skvallrar. Särskilt inte till journalister. Det är illa att uttala sig för medier. Ännu värre att själv kontakta journalister. Därför känns det nödvändigt – fast det inte borde vara det – att poängtera att ingen av poliserna i den här boken sökt upp mig. Jag har sökt upp dem. Varenda en.

VAD ÄR DET FÖR FEL PÅ POLISEN?

Antalet poliser har aldrig varit fler. Resurserna aldrig större. Andelen uppklarade brott aldrig färre. Så kan man kortfattat summera den svenska polisens dagsform. Låt oss börja med att svart på vitt gå igenom siffrorna.

För länge har debatten om polisens tillkortakommanden reducerats till en fråga om antal huvuden. Mindre intresse har ägnats åt hur myndigheten använder dessa huvuden. Såväl borgerliga som socialdemokratiska regeringar har år efter år sockrat anslagen. Polisen har tackat och tagit emot. Och presterat sämre och sämre. Alliansen mötte 2006 väljarna med löftet ”20 000 poliser”. Något kvalitativt löfte kopplades inte till det kvantitativa målet. Under borgerlighetens åtta år vid makten fick polisen en budgetförstärkning med sammantaget 23 procent i fast penningvärde. Slutnotan 2014 landade på 21,2 miljarder kronor. Men fler lösta brott blev det inte.²

Samma år, 2014, sprängdes 20 000 poliser-vallen. Med 20 051 anställda poliser hade kåren förstärkts med nästan 4 000 personer, från 16 089 år 2000.

Ibland sägs att den utökade polisbemanningen skett på bekostnad av antalet civilanställda. Det stämmer inte. Antalet civilanställda har under samma tidsperiod ökat från 6 205 till 8 638 personer. Sammantaget uppgick antalet poliser och civilanställda till 22 294 personer år 2000. 14 år senare omfattar gruppen 28 689 anställda. Alltså en förstärkning med 6 395 individer.³

Hur har då polisen använt dessa drygt 6 000 nya tjänster? Och vad har resurstillskottet resulterat i? Inte till att fler brott klaras upp i alla fall. Det visar Brottsförebyggande rådet, Brå, i rapporten ”Varför gav fler poliser inte ökad personuppkläring?”.

Av den framgår att de enheter som procentuellt fått störst tillskott är utbildning, ledning, kriminalunderrättelsetjänst, spaning, planlagt brottsförebyggande arbete, specialisttjänster samt särskilda satsningar. Men alltså utan att medborgarna fått någon utdelning alls i form av fler uppklarade brott.

En talande detalj i rapporten är intervjuerna med företrädare för de olika polismyndigheterna. De visar att polisen inte vetat hur de utökade resurserna skulle användas. Anvisningar om hur man skulle prioritera mellan de olika verksamheterna saknades. Brå bedömer att detta är ett kvarstående problem:

Den strategiska ledningen på lokal nivå behöver få bättre vägledning om hur avvägningen mellan olika mål ska

göras och därmed också hur de ska prioritera mellan olika uppgifter.⁴

Så kan man också formulera ett problem som ytterst illustrerar hur myndigheten inte vet varför den finns, vad den ska göra och därför inte hur den ska använda pengarna.

RESA I DE STATISTISKA KATAKOMBERNA

Detta med uppklarade brott är inget självklart begrepp. Det som de flesta sannolikt avser med att ett brott klarats upp – att polisen hittat rätt gärningsman och att han (som det oftast är) döms – är inte samma sak som statistikerna eller polisen menar. Ingen person behöver ens misstänkas, än mindre dömas, för att brottet ska bokföras som uppklat.

I april 2015 lanserade Brå ett knippe nya statistiska mått för att med bättre träffsäkerhet redovisa brottsutredande myndigheters hantering av brott. Mycket talar för att de nya mätinstrumenten är bättre, även om det finns ett par buggar också här. Men för att kunna bedöma hur polisen har utvecklats över tid är man hänvisad till de gamla begreppen. Därför utgår jag från dem.

Enligt dessa delas de uppklarade brotten in i ”tekniskt uppklarade” respektive ”personuppklarade”. Till de tekniskt uppklarade räknas vissa ärenden där förundersökningen lagts ned – eller aldrig påbörjats. Det är dock inte alla förundersökningar som hamnar i papperskorgen som registreras som ”uppklarade”, utan det beror på

varför förundersökning inte inleds eller avslutas i förtid. Till de vanligare giltiga avskrivningsgrunderna hör att gärningen inte bedöms som brott, att brottet inte kan styrkas, att den misstänkte är minderårig eller att brottet är preskriberat.

Personuppklarade brott förutsätter att det finns en person som bundits till gärningen. Det betyder inte att någon blivit dömd eller att ärendet ens gått till domstol. Även personer som friats räknas in, liksom personer som fått ett strafföreläggande eller meddelats åtalsunderlåtelse.*

Att en nedlagd eller aldrig påbörjad förundersökning bokförs som ett uppklarat brott är, menar många, galet. Thomas Bodström, advokaten som axlade justitieministerposten mellan 2000 och 2006 under Socialdemokraternas regeringsinnehav, är i efterhand kritiskt till att han inte använde sin tid vid Justitiedepartementets köttgrytor till att ändra på sättet att räkna. Systemet är ”fullständigt idiotiskt”, enligt Bodström.⁵

Även bland de personuppklarade brotten hittas logikluckor. Ingen har dömts för mordet på Olof Palme. Men

* Strafföreläggande kan utfärdas om den misstänkte erkänner brott och tar ett bötesstraff i stället för en rättegång. Åtalsunderlåtelse innebär att en åklagare väljer att inte väcka åtal mot en person. Det sker när brottet anses ringa, när personen är under 18 år eller när brottet anses ”konsumerat” av andra. Om en person exempelvis gjort sig skyldig till ett eller flera grova brott och några lindriga, kan åklagaren avstå från att åtala för de smärre.

i bokföringen stoltserar det ändå som uppklarat, eftersom Christer Pettersson åtalades för mordet. Att han frikändes, och ingen annan heller dömts, tar statistiken ingen hänsyn till. Ett uppklarat mord behöver alltså inte vara uppklarat.

För att förstå dimensionen av polisens växande ineffektivitet krävs ännu ett kliv ned i statistikernas gruvschakt. Polisen har nämligen insett att även bokslut över de personuppklarade brotten kan justeras. Till exempel genom att lägga mycket tid på "ingripandebrott" eller "självuppklarande", som de också kallas.

Grovt räknat finns tre kategorier av brott: ingripandebrott, våldsbrott och egendomsbrott. Till ingripandebrott räknas exempelvis trafikbrott, narkotikabrott och snatterier. Det är ärenden där polisen får både brott, utredning och gärningsman i en och samma veva. Om man vinkar in en rattfyllerist eller muddrar en narkoman så räcker det att man hittar någonting för att det ska bli ett plus i bokföringen. Här krävs inga fingeravtryck, ingen spaning, ingen utredning, inget sökande efter gärningsman. Därav beteckningen självuppklarande.

Under den tid som jag skrivit om polisen i Dagens Nyheter, DN, har många inom kåren hört av sig till mig och berättat att december månad ofta används till att fiska in folk för exempelvis trafikbrott för att bättra på årets siffror. Ska man begå brott som *inte* sorterar under ingripandebrott kan således december vara en ypperlig månad eftersom polisen då verkar fullt upptagen med att polera bokslutet.